

Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*'nın XXV. Bölümüne Dair Eski Uygurca Fragmanlar

Uğur UZUNKAYA**
(Erzurum)

Özet: Mahāyāna Budizmi'nin en önemli eserleri arasında yer alan Sanskritçe *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*'nın ne zaman, nerede ve kim tarafından yazıldığı bilinmemektedir. Eski Uygurcaya *Vaphuaki atl(i)g nom çäçäki sudur* adıyla çevrilen bu esere Kumārajīva tarafından 406 yılında tamamlanan Çince bir çevirinin kaynaklık ettiği düşünülmektedir. Daha sonraki çalışmalarda Çince yanında Soğdca bir versiyonun da Eski Uygurca metnin tanziminde rol oynadığı ortaya konulmuştur. Bu yazıda *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*'nın XXV. bölümüne dair dört fragmanın neşri amaçlanmıştır. Söz konusu dört fragman bugün Berlin Turfan Koleksiyonu'nda şu arşiv numaralarıyla korunmaktadır: Ch/U 7364 (T II T 1815), U 2045 (o. F.), U 2046 (o. F.) ve U 4834 (T I). Bu yazıda, bahsi geçen fragmanların çeviri yazısına, harf çevirisine, Türkiye Türkçesine aktarımına, açıklamalarına ve dizinine yer verilecektir.

Anahtar sözcükler: Eski Türkçe, Eski Uygurca, Budizm, *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*, *Avalokiteśvara*.

Abstract: We lack information regarding the author, origin, and date of creation for the pivotal Mahāyāna Buddhist text, the Sanskrit *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*. The work, translated as *Vaphuaki atl(i)g nom çäçäki sudur* into Old Uyghur, is believed to derive from a Chinese translation completed by Kumārajīva in 406. Subsequent studies revealed a

* Bu yazı, TÜBİTAK tarafından 124K101 nolu proje kapsamında desteklenmiştir.

** Doç. Dr., Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, uguruzunkaya@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4534-9305.

Sogdian edition, along with the Chinese one, contributed to the Old Uyghur text's redaction. Four fragments from chapter XXV of the *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra* are featured in this article. The four fragments in question are preserved today in the Berlin Turfan Collection with the following archive numbers: Ch/U 7364 (T II T 1815), U 2045 (o. F.), U 2046 (o. F.) and U 4834 (T I). Transcription, transliteration, a Turkish translation, notes, and an index of the fragments are included in this article.

Keywords: Old Turkic, Old Uyghur, Buddhism, *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*, *Avalokiteśvara*.

Giriş¹

Sanskritçe *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra* Mahāyāna Budizmi'nin en önemli metinleri arasında sayılmaktadır. Ne zaman, nerede ve kim tarafından derlendiği bilinmese de metnin (krş. Zieme, 1989, s. 370) Çinceye ilk çevirisinin MS 266 yılından sonra tamamlandığı bilindiğinden Sanskritçe aslının da bu tarihten önceki bir tarihte tanzim edildiği düşünülmektedir (Tekin, 1960, s. 4).

Saddharmapuṇḍarīka-sūtra, Eski Uygurcada *Vaphuaki atl(i)g nom çäçäki sudur* adıyla bilinmektedir. Eski Uygurca versiyon, metnin Kumārajīva tarafından 406 yılına ait Çince bir çevirisine kadar uzanır (Özertural, 2012, s. 10). Maue ve Röhrborn (1980, s. 253) ise Eski Uygurca versiyonun kaynakları arasında Soğdca bir versiyondan da söz eder. Eski Uygurca *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*'ya ait fragmanlar Dunhuang, Turfan ve Yarhoto'da bulunmuştur (krş. Özertural, 2012, s. 10). Bu metnin Eski Uygurca versiyonu bugün tam olarak korunmuş değildir. Mevcut metin parçaları söz konusu eserin muhtelif bölümlerine aittir.

¹ Bu çalışmanın giriş bölümünde verilen literatür değerlendirmesi tarafımızca 2023 yılında yayımlanan “Eski Uygurca *Saddharmapuṇḍarīka-Sūtra*'ya İlişkin Fragmanlar” başlıklı makaledeki literatür değerlendirmesine dayanmakta olup buradaki bilgilerin yeniden gözden geçirilmesi ve genişletilmesiyle oluşmuştur.

Saddharmapunāṛika-sūtra’nın Eski Uygurca versiyonu hakkında hazırlanan ilk çalışma metnin XXV. bölümüyle ilgilidir. Radloff, 1911’de 224 satır hacmindeki Eski Uygurca *Kuanṣi-im Pusaṛ* metninin dökme Uygur harfleriyle yayımına, Almancaya çevirisine ve metne ilişkin açıklamalarına değinmiştir. Radloff bu çalışmasında *Kuanṣi-im Pusaṛ*’a ilave olarak dört ayrı metnin daha neşrini gerçekleştirir. Bunlardan sonuncusu *Kuanṣi-im Pusaṛ*’a ilişkin bir muskadır. Bu çalışmada mevzubahis metinlerin çeviri yazısı yer almaz ve çalışma metnin yalnız bir nüshasına dayanır ancak yine de bu konudaki ilk çalışma olma önemini haizdir.

Müller, 1911’de *Uigurica II* içerisinde *Saddharmapunāṛika-sūtra*’nın XXV. bölümü olan *Avalokiteśvara*’ya ait T II Y 10 ve T II Y 12 (U 9039)² numaralı 61 satırlık iki parçalı fragmanı yayımlar. Müller (1911, s. 14-20), Eski Uygurca metnin çeviri yazısını S. Beal’in Çince metni odağında yapar ve bunun Almancaya çevirisine yer verir.

Tekin, 1960 yılında *Kuanṣi im Pusaṛ* adıyla *Saddharmapunāṛika-sūtra*’nın XXV. bölümünü Türkçe olarak yayımlar. Tekin’e göre, Eski Uygurca bu metnin dört nüshası vardır. Buna göre metnin A nüshası 224 satırdır ve Radloff tarafından dökme Uygur harfleriyle neşredilen nüshadır. B nüshası Müller tarafından neşredilen ve yukarıda da anılan iki metin parçasına dayanır. C nüshası Mainz 733³ arşiv numarasında saklanan bir kitap tomarıdır ve 61 satırdan mürekkeptir. Bununla birlikte aynı metinde metinle ilgisi olmayan bir kısım daha mevcuttur. Metnin D nüshası ise Mainz 289 (T II Y 54)⁴ arşiv numaralı ve 11 satırdan oluşan başı, sonu ve bir kenarı hasarlı bir fragmandır (Tekin, 1960, s. 7-8). Tekin’in bu çalışması dört nüshanın mukayeseli yayımını ihtiva etmektedir ve 224 satır hacindedir. Çalışmada metnin günümüz Türkçesine çevirisine, notlarına, ek ve sözler fihristi ile Sanskrit-Uygurca fihriste yer verilmiştir.

² Bu fragmanın katalog bilgisi için bk. Özertural, 2012, s. 89-90.

³ Bu fragmanın katalog bilgisi için bk. Özertural, 2012, s. 87-88.

⁴ Bu fragmanın katalog bilgisi için bk. Özertural, 2012, s. 88-89.

Hazai, 1970 yılında tamamlanan “Ein buddhistisches Gedicht aus der Berliner Turfan-Sammlung” [Berlin Turfan Koleksiyonu’ndan Budist Bir Manzume] başlıklı makalesinde *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*’nın XXV. bölümüne ait 80 satırlık U 4707 (T III M 187)⁵ arşiv numaralı bir fragmanı neşreder. Hazai bu makalesinde mevzubahis fragmanın çeviri yazısına, Almancaya tercümesine, açıklamalarına, sözlüğüne, gramatikal dizinine ve fragmanların tıpkıbasımına yer verir.

1977 yılında Sumi Tōkan *Kuanşi-im Puser*’ı yeniden neşretmiştir. Bu çalışma Eski Uygurca metni, metnin Japoncaya çevirisini ve Çince satır arası karşılıklarını da içerisinde barındırır.

Maue ve Röhrborn 1980 yılında “Zur alttürkischen Version des Saddharmapuṇḍarīka-Sūtra” [Saddharmapuṇḍarīka-Sūtra’nın Eski Uygurca Versiyonu Üzerine] adlı makalelerinde *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*’nın *Samantabhadra-utsāhana* adlı XXVIII. bölümüne ait Soğd alfabeli iki fragmanı neşreder. Makalede bugün MIK III 195 (T I D / T M 257a)⁶ ve MIK III 199 (TS MIK T.M 255 [T I D])⁷ arşiv numaralarıyla Almanya’daki Museum für Asiatische Kunst’ta [Asya Sanatları Müzesi] korunan ve toplam 41 satır hacminde olan bu iki fragmanın fiziksel durumlarına ve yazım özelliklerine değinilerek harf çevirisine ve çeviri yazısına yer verilmiş ve metin Almancaya tercüme edilerek notlandırılmıştır.

Zieme, 1985’te *Buddhistische Stabreimdichtungen der Uiguren* [Uygurların Budizme İlişkin Aliterasyonlu Şiirleri] adlı çalışmada 1970’de Hazai tarafından yayımlanan U 4707 (T III M 187) arşiv numaralı fragmanı yeniden neşretmiştir. Zieme (1985, s. 121-126) bu çalışmada fragmanın çeviri yazısına, Almancaya tercümesine ve metne ilişkin açıklamalara yer vermiş ve metinle alakalı olan başka fragmanlardan söz etmiştir.

⁵ Bu fragmanın katalog bilgisi için bk. Yakup, 2008, s. 149-151.

⁶ Bu fragmanın katalog bilgisi için bk. Özertural, 2012, s. 93-94.

⁷ Bu fragmanın katalog bilgisi için bk. Özertural, 2012, s. 94-95.

Shōgaito, 1982’de Japonca ve 1988’de de Almanca olarak yayımladığı “Drei zum *Avalokiteśvara-sŭtra* passende Avadānas” [*Avalokiteśvara-sŭtra*’ya Uyan Üç Avadāna] adlı yazısında 1907’de İngiliz A. Stein tarafından Bin Buddha Mağaraları’nda keşfedilen ve günümüzde Britanya Kütüphanesi’nde Or. 8212-75 A ve B arşiv numarasıyla saklanan 346 satırlık fragmanı neşreder. Shōgaito, mevzubahis metnin çeviri yazısı ve Almancaya tercümesi yanında dil özelliklerine ve dipnotlarda açıklamalara da değinir.

Zhang Tieshan, 1990’da kaleme aldığı “Huihuwen ‘Miaofa lianhua jing’ xiaokan yu yanjiu” [Eski Uygurca ‘Lotus Sŭtra. Kuanşı-im Pusar Bölümü’ Karşılaştırması ve İncelemesi] adlı çalışmasında *SaddharmapuᅇᅇarĪka-sŭtra*’nın XXV. bölümünü oluşturan *Kuanşı-im Pusar* metnini yeniden yayımlamıştır. Bu çalışmada metin neşri yanında Eski Uygurca metnin Çinceye tercümesine ve metne ilişkin açıklamalara da yer verilmiştir.

Zieme, 1989’da “Zwei neue alttürkische *SaddharmapuᅇᅇarĪka-Fragmente*” [Eski Türkçe İki Yeni *SaddharmapuᅇᅇarĪka-Fragmanı*] adlı makalesinde *SaddharmapuᅇᅇarĪka-sŭtra*’nın iki ayrı bölümüne ilişkin iki fragmanın neşrini yapar. Bunlardan ilki *SaddharmapuᅇᅇarĪka-sŭtra*’nın *Bhaisajjarāja* adlı XXIII. bölümüne ait olan ve Soğd alfabeli U 3542⁸ numaralı fragmandır. İkincisi ise aynı metnin *Dhāraᅇī-parivarta* adlı XXVI. bölümüne ait olan ve Soğd alfabeli U 2376 (T I D)⁹ numaralı fragmandır. Fragmanların toplamı 44 satırdır ve Çince metinle karşılaştırmalı olarak yayımlanmıştır.

Zieme, 1991’de “Der Essenz-Śloka des *SaddharmapuᅇᅇarĪka-Sŭtras*” [*SaddharmapuᅇᅇarĪka-Sŭtra*’nın Öz-Ślokası] adlı makalesini neşreder. Bu makalede *SaddharmapuᅇᅇarĪka-sŭtra*’nın Öz-Śloka adını taşıyan bölümüne ait fragmanlar neşredilir. Makale 72 satırlık metni barındırır. Bu

⁸ Bu fragmanın katalog bilgisi için bk. Özertural, 2012, s. 85-86.

⁹ Bu fragmanın katalog bilgisi için bk. Özertural, 2012, s. 91.

yazıda U 3296 (T III M 219)¹⁰, U 1626 (T II D 63)¹¹, U 3172 (T III 234)¹² ve U 3317 (T III M 238)¹³ arşiv numaralı fragmanların çeviri yazısına, Almancaya çevirisine ve notlarına değinilir.

Fedakâr, 1994 tarihli “Das Alttürkische in sogdischer Schrift. Textmaterial und Orthographie (Teil II)” [Soğd Yazısıyla Eski Türkçe. Metin Malzemesi ve Yazım Özellikleri (II. Bölüm)] adlı makalesinde *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*’ya ilişkin Soğd alfabeli dört fragmanı yayımlamıştır. Bu fragmanlardan ilki Mainz 225 (T D / T M 409)¹⁴ arşiv numarasını taşır (Fedakâr, 1994, s. 140-141) ve *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*’nın XXVII. bölümü olan *Śubhavyūha* bölümüne aittir. İkincisi Mainz 309 (T M 257-6)¹⁵ arşiv numarasını taşır (Fedakâr, 1994, s. 141-142) ve metnin yine aynı bölümüne aittir. Üçüncüsü Mainz 170 (Glas: T M 251)¹⁶ arşiv numarasını taşır (Fedakâr, 1994, s. 139) ve *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*’nın hangi bölümüne ait olduğu belirlenememiştir. Dördüncü fragman ise Mainz 183 arşiv numarasını taşır (Fedakâr, 1994, s. 146).

Oda, 1996 tarihli “A Fragment of the Uighur *Avalokiteśvara-Sūtra* with Notes” [Açıklamalarıyla Uygurca *Avalokiteśvara-Sūtra*’nın Bir Fragmanı] adlı makalesinde Japonya’da korunan, Turfan vahasında bulunan ve Eski Uygurca *Avalokiteśvara-Sūtra*’ya ait bir fragmanı yayımlar. Oda (1996, s. 229), makalesine konu olan fragmanın, Eski Uygurca *Avalokiteśvara-Sūtra*’nın ikinci kısmına, yani *Kuanṣi-im Bodis(a)t(a)v*’a ait olduğunu belirtir. Oda, 78 satır hacmindeki bu metnin çeviri yazısına, açıklamalarına ve fragmanın tıpkıbasımına yer verir.

Oda, 3. *Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı*’nda sunduğu “*Kuanṣi-im Pusar ve Kuanṣi-im Bodistv Üzerine*” adlı bildirisinde Eski Uygurca

¹⁰ Bu fragmanın katalog bilgisi için bk. Özertural, 2012, s. 97-98.

¹¹ Bu fragmanın katalog bilgisi için bk. Özertural, 2012, s. 98.

¹² Bu fragmanın katalog bilgisi için bk. Özertural, 2012, s. 99.

¹³ Bu fragmanın katalog bilgisi için bk. Özertural, 2012, s. 99-100.

¹⁴ Bu fragmanın katalog bilgisi için bk. Özertural, 2012, s. 92.

¹⁵ Bu fragmanın katalog bilgisi için bk. Özertural, 2012, s. 92-93.

¹⁶ Bu fragmanın katalog bilgisi için bk. Özertural, 2012, s. 95.

Avalokiteśvara-Sūtra’nın iki kısmını oluşturan *Kuanṣi-im Pusal* ve *Kuanṣi-im Bodis(a)t(a)v*’ın dil bilgisi özellikleri üzerinde durur ve *Kuanṣi-im Bodis(a)t(a)v* metnine ait üç fragmanı yayımlar. Bu fragmanlardan ilki Haneda 1915 (Tachibana MS) arşiv numarasına sahiptir ve 43 satırdan oluşur. İkinci fragman U 5038 (T II Y 63)¹⁷ arşiv numarasına sahiptir ve 14 satırdır. Üçüncü fragman ise Mainz 805 (T II M 189) arşiv numarasına sahiptir ve toplam 23 satırdır.

Zieme, 1998’de “The Conversion of King Śubhavyūha” [Kral Śubhavyūha’nın Din Değiştirmesi] adlı yazısında Fedakâr tarafından 1994’te yayımlanan Mainz 225 (T D / T M 409) arşiv numaralı *Saddharmapunḍarīka-sūtra*’nın XXVII. bölümünü oluşturan 22 satırlık fragmanı yeniden yayımlar (Zieme, 1998, s. 259).

Zieme, 2000’de yayımladığı “Der Bodhisattva Gadgadasvara. Ein alttürkisches Fragment aus dem XXIV. Kapitel des *Saddharmapunḍarīkasūtra*” [Bodhisattva Gadgadasvara. *Saddharmapunḍarīkasūtra*’nın XXIV. Bölümünden Bir Fragman] makalesinde *Saddharmapunḍarīka-sūtra*’nın *Gadgadasvara* adlı XXIV. bölümünden bir kısmı içeren 66 satırlık U 1511 (T I α)¹⁸ arşiv numaralı fragmanı yayımlar.

Oda, 2000’de yayımladığı “Torukogo bukkyō shahonni kansuru nendairon – Hachiyōkyō to Kannongyō” [Türk Budist El Yazmalarına İlişkin Kronolojik Sorunlar – *Sekiz yükmäk sudur* ve *Kuanṣi-im pusal sūtra*] yazısında Eski Uygurca Budist yazmalara dair kronolojik meselelere ve Eski Uygurca *Avalokiteśvara-sūtra* temelinde hem *Kuanṣi-im Pusal* ve hem de *Kuanṣi-im Bodis(a)t(a)v*’ın metinsel yapısına değinir (Oda, 2000, s. 135-163).

Zhang Tieshan, 2012’de yayımladığı “Tulufan baizikeli chutu huihuwen ‘Miaofa lianhua jing’ canye yanjiu” [Turfan Bezeklik’ten Bulunan ‘Lotus Sūtra’ Metin Parçası Üzerine İnceleme] adlı makalesinde

¹⁷ Bu fragmanın katalog bilgisi için bk. Özertural, 2020, s. 343.

¹⁸ Bu fragmanın katalog bilgisi için bk. Özertural, 2012, s. 86.

Turfan bölgesinde keşfedilen ve *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*'nın 37 satır hacmindeki 80TBI:527a ve 80TBI:527b arşiv numaralı fragmanları yayımlamıştır. Bu yazıda ayrıca metnin Çinceye tercümesine, metne ilişkin notlara ve fragmanın tıpkıbasımına yer verilmiştir.

Özcan Devrez tarafından 2020 yılında ele alınan *Eski Uygurca Kuanşi İm Pusar İncelemesi* adlı eser ise bu alanda yapılan en son çalışmalardandır. Yazarın 2014 yılında tamamladığı yüksek lisans tezi temelinde kaleme alınan bu çalışma *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*'nın XXV. bölümüne ait *Kuanşi-im Pusar* metninin yeni birtakım fragmanlarla zenginleştirilmesinden ortaya çıkmıştır. Bu çalışmanın esas metni daha evvel Tekin 1960 tarafından da neşredilen hacimde yani 224 satırdır. Bununla birlikte metne ilişkin daha önce yayımlanmış ve yayımlanmamış 7 fragman daha yazar tarafından çalışmaya dâhil edilmiştir. Özcan Devrez (2020, s. 25-26), çalışmasının giriş kısmında *Kuanşi-im Pusar* metninin 10 nüshasının mevcut olduğunu belirtir. Bu çalışmada mevzubahis nüshalara ilişkin metinlerin çeviri yazısı ve harf çevirisi yanında Çince eş değer metnine de yer verilmiştir. Açıklamalar kısmında metin Çince eş değer metinle mukayese edilmiş ve bağlamalı sözlüğe ek olarak Uygurca-Çince ve Çince-Uygurca dizin ile metnin fragmanlarının tıpkıbasımına yer verilmiştir.

Bu yazıda *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*'nın XXV. bölümüne dair dört fragmanın neşri amaçlanmıştır. Söz konusu dört fragman bugün Berlin Turfan Koleksiyonu'nda şu arşiv numaralarıyla korunmaktadır: Ch/U 7364 (T II T 1815), U 2045 (o. F.), U 2046 (o. F.) ve U 4834 (T I). Çalışma söz konusu Eski Uygurca metinlerin çeviri yazısını, harf çevirisini, Türkiye Türkçesine aktarımını, metne ilişkin açıklamaları ve sözlük ile dizinini içermektedir. Metnin çeviri yazısı ve harf çevirisi kısmında metot olarak Röhrborn tarafından *Uigurisches Wörterbuch*'da [= *Uygurca Sözlük*] ortaya konan ilkeler esas alınmıştır (krş. Röhrborn, 1977-1998, s. 9-10 ve s. 13-14; Röhrborn, 2010, s. XXXIII-XXXV). Bu yöntemdeki <č> yerine <ç> ve <š> yerine de <ş> kullanılmasının dışında Röhrborn'un metoduna bütünüyle uyulmuştur. Eski Uygurca metin 44

satırdan oluşmaktadır fakat kimi satırlarda ancak birkaç sözcük veya harf kalıntısı mevcuttur. Eski Uygurca metnin Türkiye Türkçesine aktarımında metin esas alınmıştır. Bazı satırlar büyük ölçüde hasara sahip olduğundan Eski Uygurca metnin satır satır aktarılması yöntemine başvurulmuştur. Bu çalışmanın dizin kısmı alfabetik olarak hazırlanmıştır. Sözlük/dizin kısmına metinde bütünlüklü olarak elde edilen bütün sözcükler dâhil edilmiştir. Madde başları verilirken metinde yer alan sözcüklerin bütün yazım şekillerine ve restore edilmiş biçimlerine de değinilmiştir. Bununla birlikte madde başlarının alıntı olması durumunda kaynak dillerdeki biçimlerine de yer verilmiştir.

1. Eski Uygurca Metin

01

[Katalog Bilgisi: URL-1]

Ch/U 7364 (T II T 1815)

arka

- (01) 01
/.....
- (02) 02 adırtlıg munta [ok körgitür altı yollug s]ansarta
''dyrtlyq mwnt' /// ////////// // // // // // /'ns'rt'
- (03) 03 azıp yañılıp täg[zinür anaz umugsuz tnl(1)glarıg]
''syp y'nyklyp ////////// // // // // // // // //
- (04) 04 altı užık ü[zä ozgurur üç asa]nke k(a)lplarıg
''lty 'wž yk 'wy/ / /// // // // // // //nky klp l'r yq

02

[Katalog Bilgisi: URL-2]

U 2045 (o. F.)

A sayfası

- (05) 01
.....//.....
- (06) 02 [t](ä)grim tep
..... //krym typ
..... b[urh]an yänä i[nçä]
..... p///'n y'n' '////
(08) 04 [bodı]s(a)t(a)v atın
.....

- ///stv ' /tyn
- (09) 05 bo iki törlüg
- /wns 'r pw 'yky twyrlwk
- (10) 06 ... [adırt]sız bir tæg ärür ,, yüz m[in] ...
- ///syz pyr t'k 'rwr ,, ywz m/// ...
- (11) 07 ... [a]şap tükätiñsiz ärür [al]kıñsız ...
- //ş'p twyk'dynçsyz 'rwr ///qynçsyz ...
- (12) 08 inçä tep
- / 'ynç' typ
- (13) 09 kuanşi-im bod[is(a)t(a)v]
- qw'nşy 'ym pwd///
- (14) 10 t[ä]ginür äñ
- t/kynwr 'nk /

B sayfası

- (15) 01 burhanl[ar]
- // pwrq'n l//
- (16) 02
-
- (17) 03
- /t' /

03

[Katalog Bilgisi: URL-3]

U 2046 (o. F.)

A sayfası

- (18) 01 t(ä)ñri t(ä)ñrisi
- m/dy ,, tñkry tñkrysy
- (19) 02 [y(a)rılı]kadı ,, tözünlär o[glı]
- ///q'dy ,, twyz wn l'r 'w///
- (20) 03 tnl(ı)glar birök
- /.../ tynlq l'r pyrwk /... ..
- (21) 04 on törlüg süzölmäk
- 'wn twyrlwk swyz wlm'k
- (22) 05 on törlüg buyan
- / 'wn twyrlwk pwy'n
- (23) 06 ulatı üç asanke y[üz m(a)hak(a)lp] ...
- 'wl'ty 'wyç ' 's'nky y// /////

- (24) 07 p[a]ramitl(1)g yeväg üzä
... .. p/r' myt lq yyv'k 'wyz' /... ..
(25) 08 [tört] bilgä biligin uk[ulu]p
... .. //ll pylk' pylykyn 'wq//p
(26) 09 [t]üplüg tü[trüm]
... .. //yplwk tw//ll
(27) 10 taiş[en]
... .. t'yş//

B sayfası

- (28) 01
... ..
(29) 02
... .. /nk/ /... ..
(30) 03 tep buyanlġ
... .. // typ pwy'n lyq
(31) 04
... .. /k /... .. wydw ... /l
(32) 05 üzä artak ädgü
... .. 'wyz' 'rt'q 'dkw /... ..
(33) 06
... .. //yry/k t//ll
(34) 07
... .. 'w//p//... .. // ... 'w/z
(35) 08
... .. //... / k' ... // lyk t'k/w/
(36) 09 kulgalı törö
... .. / qylq'ly twyrw
(37) 10
... .. // 'wz //

04

[Katalog Bilgisi: URL-4]

U 4834 (T I)

ön

- (38) 01 [y(a)]rlıkadı
... .. /rlyq' dy
(39) 02 [şak]imun burhan

- (40) 03 //ymwn pwrq`n
 burhanka tutdı ,,
 pwrq`n q` twtdy ,,
- (41) 04 [te]min bo yert[inçüdä]
 //myn pw yyrt/////
- (42) 05 ... [alkınç]sız köküzlög bo[dis(a)v(a)t]
 ... /////syz kwykwz lwk pw/////
- (43) 06 ayıtu täg[inti]
 `yytw t`k/////
- (44) 07 m(ä)n
 mn

2. Aktarma

Ch/U 7364 (T II T 1815)

(01) (02) ayrıntılı (şekilde) burada [da gösterir. Altı yolun (Skt. *şadgati*) s]aṃsārası (03) yolunu kaybedip do[laşır. Çaresiz2 canlıları] (04) altı hece i[le kurtarır. Üç *asaṃkhyeyakalpa*]yı

U 2045 (o. F.)

A sayfası (05) (06) ... [T]anrım diyerek ... (07) ... B[uddh]a yine b[öylece] ... (08) ... [Bodhi]sattva ismini ... (09) ... bu iki tür ... (10) ... [fark]sız ve benzerdir. Yüz b[in] ... (11) ... [y]iyip tüketilmezdir. [Tü]kenmez ... (12) ... böylece söyleyerek ... (13) ... Bodhisattva Avalokiteśvara ... (14) ... y[e]rine getirir en ... B sayfası (15) ... Buddhal[ar] ... (16) (17)

U 2046 (o. F.)

A sayfası (18) ... Tanrılar Tanrısı ... (19) ... [buy]urdu. Asiller o[ğlu] ... (20) ... canlılar eğer ... (21) ... on türlü temiz olma ... (22) ... on tür sevap ... (23) ... ve üç *asaṃkhyeya* ve y[üz *mahākālpa*] ... (24) ... *pāramitā*lı teşhizat ile ... (25) ... [dört] bilgelikle an[laş]ılıp ... (26) ... [e]saslı, [d]erin ... (27) ... büyük taşıt (Skt. *mahāyāna*) ... B sayfası (28) (29) (30) ... diyerek sevaplı ... (31) (32) ...

ile kötü (ve) iyi ... (33) (34) (35) (36) ...
yapmak için yasa ... (37)

U 4834 (T I)

(38) ... [bu]yurdu ... (39) ... Śākyamuni ... (40) ... Buddha’ya tuttu.
... (41) ... [he]men bu dün[yada] ... (42) ... tükenmez düşünmeli
Bo[dhisattva] (Skt. *Akṣayamati*) ... (43) ... sordu. ... (44) ... ben ...

3. Açıklamalar

(02-04) Bu satırlardaki tamamlama tamamen *Berliner Turfantexte* 13’teki 20 numaralı metne göredir: (24) [*arı*]g mähilig uluſug (25) [*a*]lig munta ok körkiſür (26) altı yollug sansarta (27) azıp yañılıp täğzinür (28) anaz umugsuz tınl(i)glarıg (29) altı üzük üzä oſgurur üç asanke k(a)lplarıg (Zieme, 1985, s. 123).

(05) U 2045 (o. F.) arşiv numaralı fragman, Raschmann tarafından da belirtildiği gibi (URL-2), Liang Suwen Koleksiyonu’nda yer alan ve Oda tarafından da neşredilen fragmanla büyük oranda metinsel paralellik taşır, krş. Oda, 1996, s. 231, satırlar [4]-[11]. Bu fragmanın B sayfası ise A sayfasıyla ilgili olmayan Budist bir metin parçasıdır.

(18) U 2046 (o. F.) arşiv numaralı fragman, Raschmann tarafından da belirtildiği gibi (URL-3), Liang Suwen Koleksiyonu’nda yer alan ve Oda tarafından da neşredilen fragmanla büyük oranda metinsel paralellik taşır, krş. Oda, 1996, s. 232, satırlar [21]-[29]. Bu fragmanın B sayfası ise A sayfasıyla ilgili olmayan Budist bir metin parçasıdır.

(22) **on törlüg buyan:** Bu ifade için ayrıca krş. *inçä k(a)ltı alku bodis(a)t(a)vlarnıſ on törlüg buyan ävirä bermäklärin keñürü nomlagul* (Yakup, 2021, s. 96).

(23) **üç asanke y[üz m(a)hak(a)lp]:** Bu ifade için krş. *bo t(ä)ſri burhannıſ üç asanke yüz m(a)hak(a)lpta kataglanmıſı ...* (Röhrborn, 2015, s. 291).

(32) **artak:** Sözcüğün okuması ve anlamlandırması kesin değildir.

(38) U 4834 (T I) arşiv numaralı fragman, Raschmann tarafından da belirtildiği gibi (URL-4), Berlin Turfan Koleksiyonu'nda korunan U 4837 numaralı fragmanın paralelidir.

4. Sözlük

A

adırtlıg “ayrıntılı” *a. munta* 02

[adırt]sız “farksız” [*a. bir tæg ärür* 10

[al]kınçsız, [alkınç]sız “tüketilmez; tükenmez” [*a. 11; [a. köküzlüg bo[dis(a)v(a)t]* 42

altı, [altı] “altı” *a. užik ü[zä ozgurur]* 04; [*a. [yollug s]ansarta* 02

[anaz] “çaresiz” [*a. [umugsuz tnl(i)glarıg]* 03

artak “kötü” *a. 32*

asanke, [asa]nke < Toh. A *asaṃkhe* / < Soğd. ’s`nky < Skt. *asaṃkhyeya* “asaṃkhyeya çağı” üç *a. 23; [üç] [a]. 04*

[a]şa- “yemek” [*a. -p* 11

at “ad, isim” [*bodi]s(a)t(a)v a. +ın* 08

ayıt- “sormak” *a. -u tæg[inti]* 43

az- “yolunu kaybetmek” *a. -ıp yañılıp* 03

B

bilgä “bilge” [*tört]* *b. biligin uk[ulu]p* 25

bilig “bilgi” [*tört]* *bilgä b. +in uk[ulu]p* 25

bir “bir” [*adırt]sız b. tæg ärür* 10

birök “eğer” *b. 20*

bo “bu” *b. iki törlüg* 09; *b. yert[inçüdä]* 41

bod[is(a)t(a)v], **[bodi]s(a)t(a)v** < Soğd. *pwδystβ* ~ *pwδ’ystβ* ~ *pwtystβ*
< Parth. *bōdisadf* < Skt. *bodhisattva* “Bodhisattva” [b]. 08; *kuanᅇi-im* b.
13

bo[dis(a)v(a)t] << Skt. *bodhisattva* “Bodhisattva” [*alkınç*]sız köküzlüğü
b. 42

burhan, *burhan*, **b[urh]an**, **b[urh]an** “Buddha” b. 07; *b.+ka tutdı* 40;
b.+l[ar] 15; [*ᅇak*]imun b. 39

buyan < Soğd. *pwny’n* < Skt. *punya* “sevap” on türlüğü b. 22

buyanlığı “sevaplı” b. 30

Ä

ädü “iyi” ä. 32

äj “en” ä. 14

är- “cevher fiili” ä.-ür 10, 11

İ

iki “iki” *i. türlüğü* 09

inçä, *i[nçä]* “böylece” *i. 07*; *i. tep* 12

K

k(a)lp < Toh. A *kalp* / < Soğd. *klp* ~ *krp* ~ *krph* ~ *kδph* < Skt. *kalpa*
“dönem, devir” [*üç asa*]nke *k.+larığı* 04

kıl- “yapmak, etmek” *k.-galı törö* 36

köküzlüğü “göğüslü, gönüllü” [*alkınç*]sız *k. bo[dis(a)v(a)t]* 42

[körgit]- “göstermek” [*k*].-[*ür*] 02

kuanᅇi-im < Çin. 觀世音 *Guanshiyin* “(Bodhisattva) Avalokiteᅇvara”
k. bod[is(a)t(a)v] 13

M

[m(a)hak(a)lp] < Toh. A *mahākalp* < Skt. *mahākalpa* “büyük bir çağ”
üç asanke y[üz] [m]. 23

m(ä)n “ben” *m. 44*

m[iŋ] “bin” *yüz m. 10*

munta “burada” *m. 02*

O

o[gul] “oğul” *tözünlär o.+[ı] 19*

[ok] “pekiştirme edatı” *munta [o]. 02*

on, on “on” *o. törlüg buyan 22; o. törlüg süzilmäk 21*

[ozgur]- “kurtarmak” *[o].-[ur] 04*

P

p[a]ramitl(ı)g “*pāramitālı*” *p. 24*

S

[s]ansar < Toh. A/B *samsār /* < Soğd. *sns`r* < Skt. *samsāra* “” *[altı yollug] [s].+ta 02*

süzilmäk “temiz olma” *on törlüg s. 21*

Ş

[şak]imun < Soğd. *š`kymwn, š`kmwn* < Parth. *šāqman* < Skt. *śākyamuni* “Tarihî Buddha’nın adı” *[ş]. burhan 39*

T

tais[en] < Çin. 大乘 *da sheng* “büyük taşıt (Skt. *mahāyāna*)” *t. 27*

täg “gibi” *bir t. ärür 10*

t[ä]gin-, täg[in]- “yerine getirmek, gerçekleřtirmek” *t.-ür* 14; *ayıtu t.-[ti]* 43

täg[zin]- “dolaşmak” *aızıp yañılıp t.-[ür]* 03

t(ä)ñri, [t](ä)ñri “Tanrı” *t. t.+si* 18; *[t].+m* 06

te-, te- “demek, söylemek” *t.-p* 06, 12, 30

[te]min “hemen” *[t]*. 41

tınl(ı)g, [tınl(ı)g] “canlı” *t.+lar* 20; *[t].+[larıg]* 03

törlüg, törlüg “türlü” *t.* 09; *on törlüg süzölmäk* 21; *on törlüg buyan* 22

törö “yasa” *t.* 36

[tört] “dört” *[t]*. *bilgä biligin uk[ulu]p* 25

tözün “asil” *t.+lär o[glı]* 19

tut- “tutmak” *burhanka t.-dı* 40

tükätiñsiz “tükenmez” *t.* 11

[t]üplüg “esaslı” *[t]*. *tü[trüm]* 26

tü[trüm] “derin” *[t]üplüg t.* 26

U

uk[ul]- “anlařılmak” *[tört] bilgä biligin u.-[u]p* 25

ulatu “ve” *u.* 23

[umugsuz] “çaresiz, umutsuz” *[anaz] [u]*. *[tınl(ı)glarıg]* 03

užik < Soğd. ’wj’k “hece” *altı u.* 04

Ü

üç, [üç] “üç” *ü. asanke* 23; *[ü]*. *[asa]nke* 04

üzä, üzä, ü[zä] “ile; dolayısıyla” *ü.* 04, 24, 32

Y

yañıl- “yanılmak” *azıp y. -ıp* 03

[y(a)]rlıka-, [y(a)rılı]ka- “buyurmak” *[y]. -dı* 19, 38

yänä “yine” y. 07

yert[inçü] “dünya” *bo y. +[dä]* 41

yeväg “teçhizat, hazırlık” *p[a]ramitl(i)g* y. 24

[yollug] “yollu” *[altı] [y]. [s]ansarta* 02

yüz, y[üz] “yüz” y. *[m(a)hak(a)lp]* 23; y. *m[iñ]* 10

Sonuç

Bu makaleyle Mahāyāna Budizmi’nin önemli eserleri arasında yer alan *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*’nın Eski Uygurca versiyonuna ilişkin dört fragmanın neşri gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın sonuçları şöyle özetlenebilir: (1) Bu yazıyla 44 satır hacmindeki Eski Uygurca metin ortaya konulmuştur. (2) Bu çalışmaya konu edilen fragmanların toplamda 11 satırı büyük oranda metinsel hasara sahiptir. (3) Çalışmanın dizini göz önünde bulundurulduğunda 71 madde başı ile karşılaşılır. Bu madde başlarından 57’si (% 80,28) isim kök ve gövdesiyken, 14’ü (% 19,71) fiil kök ve gövdesidir. (4) Çalışmanın dizin bölümündeki 71 madde başından 10’u (% 14,08) ise alıntı sözcüktür.

Bu çalışmayla Eski Uygurca *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra* çalışmalarına metinsel veri sunulmuş olup bu yazı sonraki araştırmalara kaynaklık etme potansiyeline sahiptir.

KISALTMALAR

...2	ikileme
bk.	bakınız
EUyg.	Eski Uygurca
krş.	karşılaştırmız
o. F.	ohne Fundsigle [= Fragmanın bulunduğu yeri gösterir işaret mevcut değil]
Skt.	Sanskritçe
Soğd.	Soğdca
Toh. A	Toharcanın A diyalekti
Toh. B	Toharcanın B diyalekti

KAYNAKLAR

- Fedakâr, D. (1994). Das Alttürkische in sogdischer Schrift. Textmaterial und Orthographie (Teil II). *Ural-Altäische Jahrbücher, Neue Folge*, 13, 133-157.
- Hazai, G. (1970). Ein buddhistisches Gedicht aus der Berliner Turfan-Sammlung. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 23, 1-21.
- Maue, D., Röhrborn, K. (1980). Zur alttürkischen Version des SaddharmapunđarĪka-Sūtra. *Central Asiatic Journal*, 24, 251-273.
- Müller, F. W. K. (1911). *Uigurica II*. Berlin.
- Oda, J. (1996). A Fragment of the Uighur *Avalokiteśvara-Sūtra* with notes. R. E. Emmerick vd. (Ed.), *Turfan, Khotan und Dunhuang, Vorträge der Tagung “Annemarie v. Gabain und die Turfanforschung” veranstaltet von der Berlin-Brandenburgischen Akademie der Wissenschaften in Berlin (9. - 12. 12. 1994)* içinde (s. 229-243). Akademie Verlag: Berlin.
- Oda, J. (1999). *Kuanşi-im Pusar ve Kuanşi-im Bodistv* üzerine. 3. *Uluslar arası Türk dil kurultayı 1996* içinde (s. 795-806). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Oda, J. (2000). Torukogo bukkyō shahonni kansuru nendairon – Hachiyōkyō to Kannongyō [The chronology of the Säkiz yükmäk yaruq and the Quanshi-im pusar sūtras]. *Tōyōshi Kenkyū*, 59(1), 114-171.

- Özcan Devrez, C. (2020). *Eski Uygurca Kuanşi im Pusar incelemesi. Metin-çeviri-açıklamalar-sözlük*. Ankara: Türk Dili Kurumu Yayınları.
- Özertural, Z. (2012). *Alttürkische Handschriften Teil 16: Mahāyāna-sūtras und Kommentartexte*. Stuttgart: Franz Steiner.
- Özertural, Z. (2020). *Alttürkische Handschriften Teil 4: Varia Buddhica: Buddhistische Gedichte und Kleinere Sūtra-Texte*. Stuttgart: Franz Steiner.
- Radloff, W. (1911). *Kuan-şi-im Pusar. Eine türkische Übersetzung des XXV. Kapitels der chinesischen Ausgabe des Saddharmapuṇḍarīka*. St. Petersburg.
- Röhrborn, K. (1977-1998). *Uigurisches Wörterbuch. Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien 1-6*. Wiesbaden: Steiner.
- Röhrborn, K. (2010). *Uigurisches Wörterbuch. Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien, Neubearbeitung. I. Verben. Vol. 1: ab- - äzüglä-*. Stuttgart: Steiner.
- Röhrborn, K. (2015). *Uigurisches Wörterbuch. Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien. Neubearbeitung. II. Nomina-Pronomina-Partikel. Band 1: a-asvık*. Stuttgart: Steiner.
- Shōgaito M. (1988). Drei zum *Avalokiteśvara-sūtra* passende Avadānas. J. P. Laut & K. Röhrborn (Ed.), *Der türkische Buddhismus in der japanischen Forschung içinde* (s. 56-99). Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Sumi T. (1977). *Kuan-şi-im Pusar. A note on the Uighur text of Chinese translation XXV. Kuan-şi-im Pusar of Saddharmapuṇḍarīka-sūtra edited and translated by W. Radloff, St. Pétersbourg 1911*. Kariya.
- Tekin, Ş. (1960). *Uygurca metinler. I. Kuanşi im pusar (ses işiten ilâh). Vap hua ki atlıg nom çeçeki sudur (saddharmapuṇḍarīka-sūtra)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Uzunkaya, U. (2023). Eski Uygurca *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*'ya İlişkin Fragmanlar. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 57, 371-401.
- Yakup, A. (2008). *Alttürkische Handschriften. Teil 12. Die uigurischen Blockdrucke der Berliner Turfansammlung. Teil 2: Apokryphen, Mahāyāna-Sūtren, Erzählungen, magische Texte, Kommentare und Kolophone*. Stuttgart.

- Yakup, A. (2021). *Buddhāvataṃsaka literature in Old Uyghur*. Brepols: Turnhout.
- Zhang, T. (1990). Huihuwen ‘Miaofa lianhua jing’ xiaokan yu yanjiu. [Eski Uygurca ‘Lotus Sūtra. Kuaṅṣi-im Pusar bölümü’ karşılaştırması ve incelemesi]. *Kashi Shifan Xueyuan Xuabao*, 3, 56-68.
- Zhang, T. (2012). Tulufan baizikeli chutu huihuwen ‘Miaofa lianhua jing’ canye yanjiu. [Turfan Bezeklik’ten bulunan ‘Lotus Sūtra’ metin parçası üzerine inceleme]. H. Jianmin vd. (Ed.). *Shoujie Zhongguo Shaoshuminzu Guji Wenxian Guoji Xueshu Yantaohui Lunwenji* içinde (s. 356-365). Beijing: Minzu Press.
- Zieme, P. (1985). *Buddhistische Stabreimdichtungen der Uiguren*. Berlin.
- Zieme, P. (1989). Zwei neue alttürkische *Saddharmapunḍarīka*-Fragmente. *Altorientalische Forschungen*, 16, 370-379.
- Zieme, P. (1991). Der Essenz-Śloka des *Saddharmapunḍarīka*-Sūtras. *Varia Eurasiatica. Festschrift für Professor András Róna-Tas* içinde (s. 249-269). Szeged.
- Zieme, P. (1998). The conversion of King Śubhavyūha. Further fragments of an Old Turkish version of the *Saddharmapunḍarīka*. P. Harrison, G. Schopen (Ed.). *Sūryacandrāya. Essays in honour of Akira Yuyama on the occasion of his 65th birthday* içinde (s. 257-265). Swisttal-Odendorf.
- Zieme, P. (2000). Der Bodhisattva Gadgadasvara. Ein alttürkisches Fragment aus dem XXIV. Kapitel des *Saddharmapunḍarīkasūtra*. *Vostok. Istorija i kul’tura. Professoru Ju. A. Petrosjanu k 70-letiju so dnja roždenija* içinde (s. 271-286). Sankt-Peterburg.
- Zieme, P. (2020). Die Lehre des Buddha und das Königshaus des Westuigurischen Reichs: Die vier Begegnungen. *Journal of Old Turkic Studies*, 4(2), 546-731.

Elektronik Kaynaklar

URL-1:

https://www.qalamos.net/receive/DE2458Book_manuscript_00024573 (Erişim tarihi: 15.12.2024)

URL-2:

https://www.qalamos.net/receive/DE2458Book_manuscript_00028184 (Erişim tarihi: 15.12.2024)

URL-3:

https://www.qalamos.net/receive/DE2458Book_manuscript_00028185 (Erişim tarihi: 15.12.2024)

URL-4:

https://www.qalamos.net/receive/DE2458Book_manuscript_00025837 (Erişim tarihi: 15.12.2024)